

“เส้นไหม” สายสัมพันธ์ชายแดนไทย-กัมพูชา ฤจะสิ้นเพราะดินระเบิด

วิโรจน์ แก้วเรือง

เส้นไหม เส้นแรกที่ชายแดนไทย-กัมพูชา เกิดขึ้นมาพร้อมกับการจัดตั้ง “นิคมสร้างตนเอง เลี้ยวไหมจังหวัดสุรินทร์ ในพระบรมราชานุเคราะห์ ” ซึ่งอยู่ห่างจากชายแดนถาวรช่องจอม-โอรเสม็ด ราว 10 กิโลเมตร ตามทางหลวงหมายเลข 214 สุรินทร์-ช่องจอม บริเวณหลักกิโลเมตรที่ 58-59 ตำบล กาบเชิง อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ อันเป็นแหล่งส่งเสริมการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและจัดสรรที่ดินทำ กินแก่เกษตรกรผู้ยากไร้ บนเนื้อที่ราว 310 ไร่

นิคมฯแห่งนี้ ทำไมมีชื่อเฉพาะว่า “นิคมสร้างตนเองเลี้ยวไหมจังหวัดสุรินทร์ในพระบรมราชานุเคราะห์”

นิคมสร้างตนเองที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทย โดยมากจะตั้งขึ้นมาเพื่อจัดที่ทำกินและ ที่อยู่อาศัยให้กับผู้ที่ถูกภาครัฐเวนคืนที่ดิน เนื่องจากนำไปสร้างเขื่อนเก็บน้ำ หรือผู้ยากไร้ไม่มีที่ทำกิน เดิม ขึ้นอยู่กับกรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย ปัจจุบันสังกัดกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวง พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยทั่วไปนิคมสร้างตนเองจะตั้งชื่อตามสถานที่ตั้งของนิคม เช่น นิคมสร้างตนเองโนนสัง ก็จะตั้งอยู่ที่อำเภอโนนสัง จังหวัดหนองบัวลำภู แต่เหตุใดนิคมสร้างตนเองที่ กาบเชิงจึงมีชื่อเฉพาะว่า **นิคมสร้างตนเองเลี้ยวไหมจังหวัดสุรินทร์ในพระบรมราชานุเคราะห์**

นิคมสร้างตนเองแห่งนี้มีโอกาสด้อนรับ คณะเกษตรกรจากกัมพูชา มาถึง 2 ครั้ง เมื่อเร็ว ๆ นี้ ในโครงการส่งเสริมความร่วมมือภาคประชาชนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดสุรินทร์ ระหว่างจังหวัดสุรินทร์ กับจังหวัดอุดรธานีของกัมพูชา หวังเพียงว่าสายไหมจะเป็นสายใยเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีอันดีระหว่าง 2 ประเทศ สร้างอาชีพอันเป็นทั้งศิลปะและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันให้เป็นมรดกของประเทศเพื่อนบ้าน อาเซียนด้วยกัน

แต่แล้ว วันที่ 26 เมษายน 2554 ราว 6 โมงเย็น ลูกระเบิดจากเครื่องยิงบีเอ็ม 21 (BM21) ก็ตกลงใส่อาคารสถานที่เลี้ยวไหม ผลิตไหม โรงสาวไหมฯลฯ จนเสียหายนับได้ถึง 25 ลูก ทั้งที่สถานที่แห่งนี้มีใช้พื้นที่ทางยุทธศาสตร์หรือพื้นที่ทางทหารก็หาไม่ แต่เหตุใดกองกำลังของกัมพูชาจึงได้ใช้ความ ชัดแย้งทางทหารหรือการเมืองมาทำลายแหล่งให้อาชีพการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและการทอผ้าไหมแก่ที่ นื่องเกษตรกรทั้ง 2 ประเทศ

ความขัดแย้งที่ชายแดนบริเวณอำเภอกาบเชิงจะจบลงอย่างไร จะสงบหรือเพิ่มความรุนแรง มากขึ้นในอนาคต นิคมสร้างตนเองเลี้ยวไหมจังหวัดสุรินทร์ ในพระบรมราชานุเคราะห์ จะยังคงมุ่งมั่นที่จะพัฒนาไหมไทยให้ก้าวหน้า พึ่งพาตนเองได้และเป็นสายใยสร้างสัมพันธ์อันเป็นความฝันของคน ชายแดนไทย-กัมพูชา ต่อไป

ประวัติความเป็นมานิคมสร้างตนเองเลี้ยวไหมจังหวัดสุรินทร์ ในพระบรมราชานุเคราะห์

เดิมเป็นที่ดินของ นายเล็ก สิงห์สมบูรณ์ และนางสุวรรณี พัวไพโรจน์ สองสามีภรรยาเจ้าของ บริษัทพรหมสุวรรณไหมไทย ได้กราบบังคมทูลน้อมเกล้าฯ ถวายกิจการแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เพื่อพระราชทานให้กับประชาชนผู้ยากไร้ วันที่ 12 พฤษภาคม 2520 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งให้กรมประชาสัมพันธ์ ดำเนินโครงการเลี้ยงไหมจังหวัดสุรินทร์โดยจัดที่ดินให้ราษฎรผู้ยากไร้เข้าประกอบอาชีพปลูกหม่อนเลี้ยงไหม กรมประชาสัมพันธ์ จึงได้จัดตั้งเป็นนิคมสร้างตนเองเลี้ยงไหมจังหวัดสุรินทร์ในพระบรมราชานุเคราะห์ เพื่อรับราษฎรที่ยากไร้ ขาดแคลนที่ดินทำกิน และที่อยู่อาศัยเข้าเป็นสมาชิกนิคมฯ ส่งเสริมให้สมาชิกฯ มีอาชีพปลูกหม่อนเลี้ยงไหม จัดระบบให้เป็นศูนย์สหัตถการเลี้ยงไหม สนับสนุนให้สมาชิกฯ รวมกลุ่มประกอบอาชีพและจัดปัญหาการว่างงาน

แต่เนื่องด้วยช่วงเวลานั้นที่ตั้งนิคมฯ เป็นพื้นที่ใกล้ชายแดน ซึ่งเต็มไปด้วยการสู้รบของกองกำลังหลายฝ่ายต่อเนื่องยาวนาน การดำเนินการส่งเสริมการเลี้ยงไหมจึงเป็นไปได้ช้า แต่ภายหลังปี พ.ศ.2530 เมื่อการสู้รบตามแนวชายแดนเริ่มสงบลง การส่งเสริมการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมของนิคมฯ ก็ค่อยๆ เติบโตขึ้นเป็นลำดับ เกษตรกรซึ่งเป็นสมาชิกของนิคมฯ สามารถผลิตรังไหมจำหน่ายออกไปได้อย่างต่อเนื่อง แต่แล้วไม่นานหลังจากปี พ.ศ.2538 ราคาเส้นไหมก็ตกต่ำลงอย่างน่าใจหาย เนื่องจากเส้นไหมจากประเทศจีนได้เข้ามายึดครองตลาดของจังหวัดสุรินทร์แทบทั้ง ลิ่น บริษัทที่เคยรับซื้อรังไหมจากเกษตรกรนั้นก็ทอดทิ้งเกษตรกรผู้ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมไปอย่างไม่ใยดี

เกษตรกรหลายรายต้องหยุดการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม แล้วหันไปรับจ้างขายแรงงานในเมืองนิคมสร้างตนเองเลี้ยงไหมแห่งนี้จึงเสมือนถูกทิ้งร้างไปโดยปริยาย

จนกระทั่งปี พ.ศ.2547 จึงได้มีการรื้อฟื้นการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมขึ้นมาอีกครั้ง โดยคุณอาทร แสงโสมวงศ์ แห่งร้านเรือนไหม-ไบหม่อน ผู้เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงพลิกฟื้นการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในพื้นที่นิคมฯ ขึ้นมาอีกครั้ง เล่าถึงเหตุและผลไว้ว่า

“เราเห็นว่าตรงนี้เป็นพื้นที่พระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ด้วยมีวัตถุประสงค์จะให้ เป็นนิคมสร้างตนเอง เป็นการจัดสรรที่ทำกินให้แก่เกษตรกร ให้สมาชิกนิคมฯ ประกอบอาชีพปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ตลอดเวลาที่ผ่านมาก็ทำแล้วแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ เราก็พยายามจะฟื้นฟูสิ่งนี้ขึ้นมา ครั้งแรกเรายังไม่ได้ลงเครื่องจักรสาวไหม เพียงแต่ส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกหม่อนเลี้ยงไหม แล้วเราก็รับซื้อรังไหมทั้งหมด แต่ทว่ารังไหมนั้นต้องส่งไปจ้างโรงงานสาวไหมไกลถึงจังหวัดลำปาง ความยุ่งยากและต้นทุนค่าขนส่งจึงเพิ่มสูงขึ้น”

คุณอาทรจึงตัดสินใจไปหาเครื่องจักรมือสองมาติดตั้ง ขณะนั้นรังไหมที่ผลิตได้ในนิคมฯ นั้นไม่เพียงพอ แต่หวังว่าจะสามารถขยายพื้นที่การผลิตพื้นที่อื่นของจังหวัดสุรินทร์ ขณะเดียวกันก็ยังมองไปถึงเรื่องการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศเพื่อนบ้าน เพราะอยู่ห่างจากชายแดนเพียง 10 กิโลเมตร ถ้ารับซื้อรังไหมจากประเทศกัมพูชาได้ ก็จะยิ่งประหยัดเรื่องของการขนส่งไปได้มาก จึงเกิดแนวคิดที่จะเชื่อมต่อไปยังกัมพูชาด้วย

อีกทั้งในปี 2558 กลุ่มประเทศอาเซียน การเคลื่อนย้ายแรงงาน จะเป็นไปโดยเสรี กลายเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC : ASEAN ECONOMIC COMMUNITY) การค้ากับประเทศเพื่อนบ้านก็จะไม่มีพรมแดนมาขวางกั้นทำให้เกิดผลดีกับทั้งสองประเทศ โดยปรารถนาที่จะให้นักมฯ แห่งนี้เป็นแหล่งส่งเสริมการเรียนรู้และสร้างอาชีพให้กับเกษตรกรสองฟากฝั่งพนม ดงรัก ชาวกำพูชาเรียกพนม ดองแรัก ระหว่างจังหวัดสุรินทร์กับจังหวัดอุดรมีชัยให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จึงมีการเชิญ คณะเกษตรกรจำนวน 40 คน จากจังหวัดอุดรมีชัย ประเทศกำพูชา เพื่อให้มาศึกษา ดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้าน การทำไหมและ การเกษตร ในจังหวัดสุรินทร์ ถึง 2 ครั้ง 2 ครา ครั้งแรกเมื่อวันที่ 5-7 กรกฎาคม พ.ศ.2551 และครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 25-28 กันยายน พ.ศ.2552 ในโครงการส่งเสริมความร่วมมือภาคประชาชนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดสุรินทร์ ทั้งสองครั้งเป็นความร่วมมือระหว่างจังหวัดสุรินทร์กับจังหวัดอุดรมีชัย โดยการประสานงานของสถานเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงพนมเปญ

“อาทร แสงโสมวงศ์” กล่าวถึงความรู้สึกการต้อนรับเกษตรกรจากประเทศกำพูชาในครั้งนั้นว่า
“เป็นความรู้สึกที่เราต้องการจะสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างเรากับกำพูชา เป็นการช่วยเหลือดูแลเกษตรกรที่อยู่ทางฟากโน้น ซึ่งรายได้เขาจะน้อยกว่าทางฝั่งไทย เราคาดหวังว่าเขาจะมีอาชีพการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมแล้วขายรังไหมกลับเข้ามาให้กับ โรงสาวไหมทางฝั่งเรา ซึ่งถ้าเราทำอย่างนี้แล้วก็เป็น การสร้างอาชีพให้เกิดขึ้นในประเทศเขา และเป็นการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างประเทศ

เกษตรกรที่มาดูงานปลูกหม่อนเลี้ยงไหมที่นักมฯ ก็ให้ความสนใจมาก เพราะว่ารากฐานทางวัฒนธรรมระหว่างไทยกับกำพูชาก็ไม่ได้แตกต่างกันมากนัก เราคิดว่าอาชีพการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเป็นรากฐานทางวัฒนธรรม ซึ่งในกำพูชา ถ้าดำรงอาชีพนี้ไว้ได้ ก็เป็นการรักษาประเพณีและวัฒนธรรมในประเทศเขาด้วย ซึ่งไม่ได้แตกต่างกันกับประเทศไทย”

“ปรีกษ์ เขียม” ชาวบ้านราควลาสนา ต.บ้านชายเรีเยะ อ.ชำโรง จังหวัดอุดรมีชัย เกษตรกรที่เดินทางมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่นักมสร้างตนเองเลี้ยงไหมจังหวัดสุรินทร์ กล่าวด้วยใบหน้ายิ้มแย้มว่า
“พวกผมที่อยู่ข้างล่างนั้นสูญเสียทั้งทรัพยากรมนุษย์ สูญเสียทั้งสภาพเศรษฐกิจอะไรหลายอย่าง พอผมขึ้นมาถึงที่นี่ ผมเห็นว่าวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติกันนั้น ยังหลงเหลืออีกมาก แม้เราจะมีทรัพยากรเหลือน้อย แต่ก็สามารถเรียนรู้และนำไปปฏิบัติได้ เพราะเราสามารถพึ่งตัวเองได้ สามารถทำอะไรด้วยตัวเองได้ เช่น การเลี้ยงไหม การปลูกหม่อน การทอผ้าไหมนั้น เมื่อก่อนข้างล่างก็มีแต่ได้สาบสูญไปหมดแล้ว พอขึ้นมาเห็นข้างบนนี้ยังมีอยู่ ทำให้ผมมีความรู้สึกปลื้มยินดีมาก”

“ดา เอื้อง” ชาวบ้านตระแบก ต.เบ้าะสโบบัว อ.ชำโรง จังหวัดอุดรมีชัย เกษตรกรอีกคนหนึ่งกล่าวว่า

“พวกเราปรารถนาให้มีการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกำพูชาและไทยที่แนบแน่นตลอดไป โดยเฉพาะทางด้านการเกษตร เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ และบทเรียนให้ผลิดอกออกผลเป็นจริงเป็นจัง”

ท่าน **“อิง วอน”** รองผู้ว่าราชการจังหวัดอุดรมีชัย ผู้นำคณะเกษตรกรเดินทางมาในครั้งนั้น กล่าวซ้ำหลายครั้งหลายหนว่า

“การมาในครั้งนี้ นอกจากจะได้รับการต้อนรับที่อบอุ่นเหมือนญาติพี่น้องแล้ว ยังได้ความรู้กลับไปหลายเรื่อง เป็นสิ่งสำคัญมาก เราคงต้องรักษาความสัมพันธ์ที่ดีนี้ไว้”

“สุวัฒน์ แก้วสุข” อัครราชทูตที่ปรึกษา ประจำสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงพนมเปญ ผู้ประสานงานหลักคนหนึ่งในการจัดงานครั้งนั้น กล่าวถึงประเด็นที่เป็นหัวใจของงานว่า

“การจัดงานทั้งสองครั้งประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี เนื่องจากพี่น้องเกษตรกรทั้งจังหวัด สุรินทร์และจังหวัดอุดรมีชัยต่างก็ได้แลกเปลี่ยนความรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพในหลายๆ ด้าน ที่สำคัญคือกิจกรรมที่เกิดขึ้นระหว่างประชาชนกับประชาชนแบบนี้จะช่วยกระชับความสัมพันธ์และช่วยพัฒนาความร่วมมือระหว่างไทยกับกัมพูชาให้ใกล้ชิดกันมากขึ้น เป็นเรื่องที่ต้องช่วยกันผลักดันและส่งเสริมต่อไป”

ความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างผู้คนสองฟากฝั่งพนมดงรักเคลื่อนไหวไปในทิศทางที่ดีขึ้นเรื่อยๆ โดยอาศัยการมีวัฒนธรรมร่วมกันมาแต่โบราณกาล เพียงแต่ห่างเหินกันไปจากสงครามสู้รบกันยาวนานในประเทศกัมพูชา

เส้นไหม สายเลือดทางวัฒนธรรม

ณ นิคมสร้างตนเองเลี้ยวไหมจังหวัดสุรินทร์ ในพระบรมราชานุเคราะห์ วันที่ 26 กันยายน พ.ศ.2552 เวลาบ่ายโมง ใน โรงเรือนเล็กๆ ที่ดัดแปลงเป็นสถานที่รับประทานอาหารของเกษตรกรจากจังหวัดอุดรมีชัย ประเทศกัมพูชา ก่อนจะเดินทางข้ามพรมแดนกลับบ้าน

“เซง ฮาย” เกษตรกรจากบ้านโอรระไซร์ อ.ชำโรง จังหวัดอุดรมีชัย ซึ่งได้รับแค้นจากมือของศิลปิน เจริญพื้นบ้านของจังหวัดสุรินทร์คือคุณไทรรัฐ เพื่อนำกลับไปจับขานยังดินแดนบ้านเกิดประเทศกัมพูชา

ในระหว่างที่ทุกคนกำลังรับประทานอาหารกันอยู่นั้น เซงฮายได้ลุกขึ้นมาแคนขึ้นมาเป่าจับขานเป็นท่วงทำนองอันเศร้า สร้อย ซึ่งเป็นที่ประทับใจจนบางคนถึงกับน้ำตาซึม ระหว่างนั้น **“เตรียมไปว”** เกษตรกรสตรีวัยสี่สิบ เศษ ได้ลุกขึ้นมาพ็อน รำพร้อมจับขานบทเพลงคลอเคล้าบอกล่าเรื่อราวความรัก ความผูกพันของผู้คนสองฟากฝั่งพนมดงรักได้อย่างซาบซึ้งกินใจ

อย่างไรก็ดี บทเพลงพื้นบ้านอย่าง เจริญ กันดรัม เสียงซอ เสียงแคน อันเป็นวัฒนธรรมร่วมของผู้คนทั้งจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดอุดรมีชัยก็คงไม่ดั่งเท่าเสียงระเบิดเสียงปี่นที่กรีดร้องโหยหวนราวกับเประตร้องขอส่วนบุญ จะด้วยวัตถุประสงค์อันใดนั้น ชาวบ้านผู้ยากไร้สองฟากฝั่งพนมดงรักที่สืบสายเลือดทางวัฒนธรรมเดียวกันมายาวนานคงยากที่จะเข้าใจได้

เส้นไหม สายสัมพันธ์หยุดชะงัก

วันที่ 26 เมษายน พ.ศ.2554 ข่าวการปะทะกันระหว่างทหารไทยกับทหารกัมพูชาบริเวณพื้นที่ปราสาทตาควาย และปราสาทตาเมือน อำเภอพนมดงรัก ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง แต่ที่ตั้งของนิคมสร้างตนเองเลี้ยวไหมแห่งนี้อยู่อำเภอขาบเชิงห่างไกลจากจุดปะทะไม่น้อยกว่า 30 กิโลเมตร แม้กระนั้นก็ยังมีความขัดแย้งกันหลายครอบครัวไม่ไว้วางใจ สถานการณ์ จึงพาสมาชิกครอบครัวโยกย้ายไปค้างแรมยังบ้านญาติพี่น้องและคนรู้จักมักคุ้นยังที่ห่างไกลออกไป แต่ก็ยังมีสมาชิกนิคมฯ อีกหลายครอบครัวยังคงพักอยู่ที่บ้านในนิคมฯ

“ผมไม่ได้ออกไป เพราะคิดว่าพื้นที่ตรงนี้ไม่ใช่พื้นที่เป้าหมาย” หมู-สมาชิกนิคมฯ คนหนึ่งให้เหตุผล

วันนั้นราว 6 โมงเย็น ในนิคมฯ ยังมีสมาชิกอยู่ราว 30 คนเศษ หลังจากรับประทานอาหารค่ำเพียงชั่วอึดใจ ทันใดนั้นก็บังเกิดเสียงระเบิดดังสนั่นหวั่นไหว กัมปนาทก็ก้องกังวานปานฟ้าดินจะถล่มทลาย

“รัฐจวน” สะดุ้งตกใจสุดขีด กระโดดกอดเสาเรือนไว้แน่น คนที่ตั้งสติได้ก็ร้องตะโกนให้เข้าไปหลบในหลุมหลบภัย ชาย 2 คนช่วยกันแกะมือของรัฐจวนออกจากเสาเรือน จากนั้นก็พากันคลานไปยังหลุมหลบภัยอย่างทุลักทุเล

“บีม ๆ ๆ ๆ มองไม่เห็นอะไร มีแต่ควันไฟจากดินระเบิดเต็มไปหมด พวกเราต้องพากันคลานไปอยู่ในหลุมหลบภัย” พรภิรมย์ –สมาชิกนิคมฯ คนหนึ่งเล่าให้ฟัง

“น่ากลัวมากครับ มันมาเงียบไม่ได้ยินเสียงเลย ได้ยินก็ตอนมันระเบิดแล้ว เสียงระเบิดดังไม่หยุด พวกเราอัดกันอยู่ในหลุมหลบภัย 30 กว่าคน มีทั้งเด็กและผู้หญิง เสียงร้องตกใจสนั่นหลุม แต่เสียงระเบิดดังกว่ามาก มีลูกหนึ่งตกอยู่ห่างจากหลุมสิบกว่าเมตร พื้นดินสั่นสะเทือนไปหมดเลยครับ ” หมู - สมาชิกนิคมฯ ผู้ผ่านห้วงความเป็นความตายในหลุมหลบภัยเล่าด้วยอารมณ์ระทึก

“คงยังมาจากทางช่องปลดต่าง ห่างจากตรงนี้ไปสักสิบกิโล ตำแหน่งที่ระเบิดตกมานั้นเลย อาคารโรงเรือนต่างๆ ไปนิดเดียว ถ้าใกล้เข้ามา 20-30 เมตร ก็จะตกลงบนโรง ที่ใช้ในการสาวไหม เลี้ยวไหม ฯลฯ 15-16 หลัง ความเสียหายคงจะมโหฬารกว่านี้เยอะ เครื่องสาวไหมราคา 7 ล้านก็คงพังหมด และก็ยังโชคดีที่ระเบิดไม่ตกไปบริเวณที่เป็น แท็งก์น้ำมัน ถ้าไม่จมนี่อาจเป็นทะเลเพลิงย่อยๆ จุดหนึ่ง ” ประสพสุข สมาชิกนิคมฯ อีกคนเล่าด้วยชุ่มเสียงสั่นเครือ

แม้กระนั้นก็ยังมิระเบิดลูกหนึ่งจากเครื่องยืมบีเอ็ม 21 ตกบริเวณด้านหน้าโรงสาวไหม แม้จะมีผนังปูนกัน แต่ผนังปูนนั้นก็พังไปทั้งแถบ

ความหวาดระแวงความหวาดผวามีอยู่ตลอดเวลา การจะทำอะไรต่อไปข้างหน้าก็จะเต็มไปด้วยความหวาดระแวง เรื่องคนนี่เรายังไม่รู้ว่าจะเยียวยาได้แค่ไหน คนทำงานกับเราจะเหลืออยู่สักเท่าไรเรายังไม่ทราบ เกษตรกรกลับมาปลูกหม่อนเลี้ยวไหม สาวไหม ย้อมเส้นไหมให้โรงงานเหมือนเดิมหรือไม่ และรังไหมที่คาดว่าจะได้จากกัมพูชามาให้เห็นในเร็ววันคงไม่เกิดขึ้นอย่างแน่นอน **อาหาร แสง โสมวงค์** กล่าวทิ้งท้าย

บรรณานุกรม

นิคมสร้างตนเองเลี้ยวใหม่จังหวัดสุรินทร์ในพระบรมราชานุเคราะห์. 2554. เล่มใหม่ สายใยชายแดน และ
ระเบิด 25 ลุก. 34 หน้า

[http : //www.foxitsoftware .com](http://www.foxitsoftware.com)